

DEĞİŞEN ULUSLARARASI KONJONKTÜR VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI BAĞLAMINDA LIBYA İÇ SAVAŞI ANALİZİ

*Sefa BAYGÜL**

Savaş, bulduğu ülkeyi bir daha bırakmaz.

Edmund Burke

Özet

Bu çalışmada ilk olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası konjonktürde meydana gelen değişimler ve savaş anlayışının dönüşümü ele alınmıştır. İç savaş gibi devletler açısından oldukça tehlikeli olan bu durum, Libya örneği üzerinden açıklanıp, Türk dış politikasında, Arap Baharı sürecinde ve sonucunda meydana gelen Libya iç savaşı, analiz düzeyinde aktarılmıştır. Daha sonra, Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine kadar olan süreçte iki ülke arasında sıkı ilişkiler bulunması ele alınmıştır. Türkiye ve Libya'nın birçok açıdan örtüşebilecek çıkarlarının olması önemlidir. Özellikle iki devlet arasında imzalanan, Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat örneği ve Libya Tezkeresi bu ilişkiyi destekler niteliktedir. Bu anlaşmalar sonucunda Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de sağlayacağı avantajları ve bu durumu sürdürülmesinin önemli olduğu açıkça görülebilmektedir. Türkiye böylelikle Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge avantajını sağlayıp çıkarlarını önemli ölçüde koruyarak çıkan anlaşmazlıklara çözümler getirebilmektedir. Yapılan değerlendirmelere göre tarihsel bağı oldukça ciddi olan Türkiye ve Libya'nın ortak sorunları ve çözümleri mevcuttur. Sonuç olarak bu çalışmada; Türkiye ve Libya'nın ortak attığı adımlar ileride bölgesel ve uluslararası alana ciddi anlamda yön verecek potansiyelde olduğu tezini ileri sürdük.

Anahtar Kelimeler: *Libya, Arap Baharı, İç Savaş, Doğu Akdeniz, Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasının Dair Mutabakat.*

ANALYSIS OF THE LIBYAN CIVIL WAR IN THE CONTEXT OF THE CHANGING INTERNATIONAL CONJUNCTURE AND TURKISH FOREIGN POLICY

Abstract

In this study, the changes that occurred in the international conjuncture and the transformation of the understanding of war in the post-Cold War period were first discussed. Later, this situation, which is very dangerous for states such as civil war, was explained through the example of Libya, and the Libyan civil war, which occurred in Turkish foreign policy, during the Arab Spring and as a result, was reported on the level of analysis. Later, the establishment of tight relations between the two countries in the period from the Ottoman Empire to the Republic of Turkey was discussed. Since Turkey and Libya have overlapping interests in many ways, as a result of the signed agreement on the limitation of maritime jurisdiction and the Libyan resolution, the advantages Turkey will provide in the Eastern Mediterranean and the importance of maintaining this situation were evaluated. In this way, Turkey can provide the advantage of Exclusive Economic Zone in East Akdeni and provide solutions to the disputes that arise while protecting its interests significantly. According to the evaluations, Turkey and Libya, whose historical ties are quite serious, have common problems and

* Yüksek Lisans, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD,
sefa.baygul@ysk.gov.tr
ORCID ID: 0000-0001-9252-6728.

solutions. As a result, we have argued that the steps taken by Turkey and Libya in common have the potential to give serious direction to the regional and international arena in the future.

Key Words: *Libya, Arab Spring, Civil War, Eastern Mediterranean, Agreement On Limitation Of Maritime Juris*

Giriş

Savaşlar, insanlık tarihine paralel olarak ortaya çıkmış, geçmişten günümüze farklılıklar gösteren bir olgudur. Bu farklılıklar değişen uluslararası konjonktürle kendisini daha belirgin hale getirmektedir. Geleneksel anlayışta devletlerin başat aktör olarak rol oynadığı savaşlar, meydana gelen önemli gelişimlerle dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümler Soğuk Savaş sonrası yeni savaş anlayışı perspektifinde ele alınmaktadır. İç savaşların popülaritesinin arttığı bu dönemde devlet dışı aktörlerin rolü önemlidir. Çünkü devletler artık klasik savaşların maliyetinin fazla olduğunu anlamış ve asimetrik savaşlar neticesinde düşman olan ülkelerin içinde bulunan azınlıkları destekleyerek amaçlarına ulaşmak istemektedirler. Vekâlet savaşı örneği olan bu durum ise daha sonrasında iç savaşların çıkmasına neden olmuştur. İç savaşlar ise ülke içerisinde sivillerin silahlanmaları ile gerçekleşen bir durum olması nedeniyle birçok açıdan savaşı yaşayan ülkelere ciddi boyutta zarar vermektedir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde değişen konjonktür bağlamında savaşın dönüşümünden bahsedilecektir. İkinci bölümde kısaca Libya tarihi ve Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar olan süreçte tarihsel bağlara değinilecektir. Üçüncü bölümünde Tunus'ta başlayan Arap Baharı ve Libya'ya olan etkileri ele alınacaktır. Son Bölümde ise çalışmanın kalbi niteliğinde olan, Arap Baharı sonrası yaşanan Libya iç savaşının Türk dış politikası bağlamında analizi yapılacaktır. Günümüzde Türk dış politikasını bir hayli meşgul eden Libya örneğini anlamlandırmak için Libya ve Türkiye arasında imzalanan "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Mutabakat" özelinde analiz yapıp, son olarak Libya Tezkeresine değinip konuyu tamamlamak hedeflenmektedir.

1. Kavramsal Çerçeve Ve Tarihsel Süreç

Konumuzun kapsamında ilk olarak Libya iç savaşı değerlendirmesi yapılması süreci anlamak için daha uygun olacaktır. Bu nedenle konuyu anlamlı kılmak için ilk etapta kavramsal çerçevede Soğuk savaş sonrası değişen savaş algısını kısa olarak değerlendirip, farklı savaş türlerinden bahsedip, iç savaş olgusu üzerinde genel bir değerlendirme yaparak Libya üzerinden devam edilmesi doğru olacaktır.

1.1 Soğuk Savaş Sonrası Değişen Sistem ve İç Savaş

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu sistemle birlikte dünya, ABD merkezli kapitalizm ve Sovyetler Birliği merkezli komünizm etrafında yoğunlaşmıştır. Fakat Sovyetler Birliğinin dağılması, beraberinde tek merkezli bir sisteme yoğunlaşmayı meydana getirmiştir. Soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası konjonktürde yaşanan değişimler savaş sahasına da yansımış ve o dönemde devletlerarası savaşlarda artış beklenirken tam aksi gelişmeler meydana gelmiştir. Özellikle devletlerarası süregelen geleneksel savaş anlayışı, devlet dışı aktörlerin, medyanın, askeri şirketlerin ve diğer oluşumların alana dâhil olmasıyla birlikte yerini "yeni savaş" anlayışına bırakmıştır. Meydana gelen gelişmelerin dayanağı ise İmparatorlukların yıkılması ve çok sayıda devletin ortaya çıkmasıdır. Nispeten güçlü olan devletler ise demokrasi söylemleri ve savaş şartlarının getireceği ağır ekonomik bunalımları göz önünde bulundurması nedeni ile geleneksel savaştan kaçınmışlardır. Devletler artık yeni savaş anlayışı prensibi ile devlet dışı aktörler(Non-government Organizations) vasıtasıyla simetrik savaşlarını, asimetrik savaş şeklinde devam ettirmişlerdir(Türkmen, 2008, s. 120; Yalçınkaya ve Türkes, 2008). Asimetrik savaşlar, tarih boyunca tüm savaşları kapsayacak nitelikte bir tarafın diğerinden üstün olduğunu ifade eden, rakip unsurun zayıf noktalarının tespit edilip, kullanılan şiddet eylemini ifade etmektedir(Yavuzylmaz, 2016). Asimetrik savaşın ilk izlenimlerini Sun-Tzu'nun "Savaş Sanatı" yapıtına kadar götürmek yanlış olmaz. Sun-Tzu kitabının 6. Bölümünde "Zayıf ve Güçlü Noktalar" başlıklı bölümünde istihbarat ve rakibin zayıf noktalarını nasıl kavranabileceğini aktarmaktadır(Sun-Tzu, 2020). Dolayısıyla değişen savaş algısıyla birlikte soğuk savaş döneminde de sıklıkla kullanılan vekâlet savaşları (Proxy war) önemli hale gelmiştir. Vekâlet savaşları ise silahlı çatışmalara doğrudan taraf olmadan dolaylı olarak savaşın tarafı olan resmi veya gayri-resmi oluşumlara ekonomik veya askeri anlamda destek vererek gerçekleşmiştir. Böylelikle devletler

doğrudan taraf olmadan kendi politik çıkarları neticesinde daha az maliyetle hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır(Babacan, 2019). Asimetrik savaşlar ve vekâlet savaşları farklı sınıflandırmalar dâhilinde ele alınsalar bile odak noktasını kanımca iç savaşlar oluşturmaktadır. Çünkü tarihsel süreçte meydana gelen iç savaşlarda bahsi geçen iki savaş türü sıklıkla kullanılmıştır.

İç savaş, bir çatışma durumunu ifade etmektedir. Çünkü iç savaşta devlet ve devlet dışı aktörler veya farklı devlet dışı aktörlerin(İsyancılar, silahlı örgütler) ülkenin içinde birbirleri ile uyumları olmaması durumunda, çatışmalarını ifade etmektedir. Bir iç savaş olmasında en önemli kriterlerden birisi bir devletin sınırları içerisinde yine o devlete yönelik olmasıdır. İkinci ölçüt ise sivillerin savaşta rol oynaması olarak nitelendirilebilir(Güler, 2015).

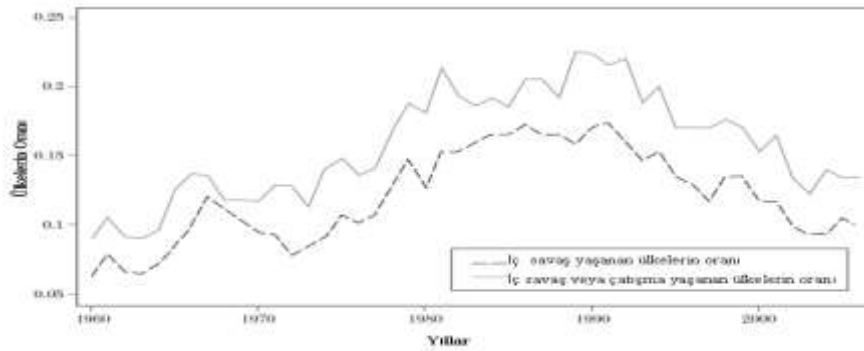
Bu ölçütler doğrultusunda uluslararası savaşlar, dünya gündemindeki yerini yavaş yavaş terk etmekte ve yerini devletler ve uluslararası yapılar açısından daha tasarruflu olarak kabul edilen iç savaşa bırakmaktadır. Çünkü geleneksel savaş maliyet, zaman ve istediklerini yaptırmak açısından daha avantajlı görülmektedir.

Yazının devamında şekiller ve grafikler üzerinden dünyada yaşanan savaşlara bakacak olursak;

Şekil 1: 1960-2006 Yılları Arasında Dünyada Meydana Gelen Silahlı Çatışmalar¹

Şekilde aktarılan toplam silahlı çatışma 1144 tanedir. Verilere uluslararası savaşlar, darbeler ve darbe teşebbüsler, terör örgütleri ile yaşanan silahlı çatışmalar ve iç savaşlar dâhil edilmiştir. Konuyu daha iyi kavraya bilmek adına bir sonraki görsele bakıp kıyaslama yapabiliriz.

Grafik 1: 1960-2006 Yılları Arasında Dünyada Meydana Gelen İç Savaşlar²

Grafik 1'i ve Şekil 1'deki sayısal verilere bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası dönem uluslararası savaşların neredeyse bittiği bir dönem olarak görülmektedir. Çünkü Şekil 1'de belirtilen silahlı çatışmaların büyük bir çoğunluğu darbeler, darbe teşebbüsleri, terörist faaliyetler ve iç savaşlardan oluşmaktadır. İç savaşlar, elli yıllık bu süreçte toplam çatışmaların %20'lik kısmını kapsamaktadır. Yine en başa dönecek olursak bahsettiğimiz vekâlet savaşlarının rolünü daha anlamlı kılabiliriz. Çünkü değişen sistemle birlikte egemen güçlerin kendi çıkarları açısından iç savaş gibi maliyeti daha düşük yöntemlere başvurdukları gözlemlenmektedir.

¹ Ayrıca Bkz; <http://battles.nodogoat.net> sitesi tarafından oluşturulmuş verilerdir.

² Ayrıca Bkz. İstatistik Blattman ve Miguel, (2010) tarafından oluşturulmuştur.(Aktaran, Güler, 2015).

Soğuk Savaş sonrası değişen yapı ve iç savaş olgusundan kısaca bahsedildikten sonra konumuzun odak noktası olan Libya üzerinden devam etmekte fayda var.

2. Libya Tarihi Ve Osmanlı Devleti İle Olan Tarihsel Bağları

Kuzey Afrika'nın belki de kalbi niteliğinde olan Libya, tarihsel süreç içerisinde gerek içinde bulunduğu coğrafya gerekse zengin yeraltı kaynakları açısından, egemen devletler tarafından hedef bölge olmuştur. Coğrafyanın Libya olarak adlandırılması ise Yunanlılar³ tarafından Libya'nın batı kesimini tanımlamalarıyla gündeme gelmiştir. Osmanlı öncesi dönemlerde ise o coğrafya Müslümanlar tarafından Trablus ve Bengâzi olarak bilinmekteyken Osmanlı İmparatorluğunun 1553 yılında coğrafyaya hâkim olmasıyla birlikte Trablus-i Garp olarak anılmaya başlanmıştır. Trablusgarp denilmesinin sebebi, Suriye ve Lübnan dolaylarında bulunan Trablus(Doğu) olarak adlandırılan bölgeden ayırt etmek için ifade edilmiştir.

Bölge antik dönemden başlayarak Fenike, Kartaca, Yunan, Makedonya(Büyük İskender), Roma, Bizans, İslâm Devleti, Fatimiler, Ammâroğulları, İspanyollar ve Osmanlı Devletleri arasında el değiştirmiştir(Caner ve Şengül, 2018, s. 46). Antik dönemde, iki farklı bölgeye ayrılan Libya, günümüzde ülkenin batısında Fenikeliler tarafından kurulan ve daha sonra Kartacılara bırakılan Trablus civarı bölge ve ülkenin doğusunda Yunanlılar tarafından kurulan Bingazi ekseninde şekillenmiştir. İslâmiyet döneminde Hz. Ömer'in Libya ve Tunus'taki Bizans hâkimiyetine son vermek adına bölgeye seferler düzenlenmiş ve bölgenin yönetiminde söz sahibi olmuş ve 647 yılında Bizans yönetimi son bulmuştur. İslam Devleti, ele geçirilen Tunus, Trablus ve Cezayir bölgelerine yöneticiler göndermiş ve hâkimiyet sağlanmıştır. Sonrasında coğrafya Fâtimiler, Ammâroğulları ve İspanyolların yönetimi altına girmiştir(Ceviz, 2011).

Daha sonrasında coğrafyaya Osmanlı Devleti ilgi göstermeye başlamış ve o dönemde Barbaros Hayrettin, Turgut Reis gibi Türk denizcileri tarafından bölgenin Osmanlı'ya tanıtılması ile Osmanlı hakimiyeti başlamıştır. Mağrip adı verilen Libya, Tunus, Fas vb. Afrika'nın kuzey bölgesi tek bir çatı altında yönetilirken Osmanlı denizcilerinin dirayeti ve cesareti karşısında hayranlık besleyen Mağrip hükümdarları, İspanyol işgallerine karşı Osmanlı'dan yardım talebinde bulunmuşlardır. İspanyollar ise coğrafyayı işgal edip, yönetimi Sicilya Naibliğine bırakmışlardır. Bu işgal Avrupa'da yankı uyandırmış ve coşkulu kutlamalara neden olmuştur. Sicilya Naib'i Trablus'un yönetimini ise kardeşine devretmiştir. Daha sonra Trablus'un doğusunda bulunan Tâcûrâ kenti Trablus'u geri almak için direnişe geçmiş ve Sultan Süleyman'a bir heyet gönderilerek, Sultan'dan yardım talep edilmiştir. Duyarsız kalmayan Osmanlı Sultanı ise bu yardım talebine 6.000 civarı asker göndererek yanıt vermiştir. O sırada Osmanlı'nın Rodos'u ele geçirmesiyle bölgede bulunan Aziz Yuhanna Şövalyeleri(Rodos Şövalyeleri) Avrupa'ya gitmişler ve Kutsal Roma İmparatoru Şarlken'den Malta yarım adasını istemişlerdir, fakat Şarlken şövalyelere Malta ile birlikte Trablus'u teklif etmiş ve şövalyeler bu teklifi kabul edip Trablus'un muhafazasını sağlamaya başlamışlardır. Aziz Yuhanna Şövalyeleri'nin şehri himayeleri altına almasından sonra Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Trablus'a çıkarma yapıp 1551 yılında Trablus'u Osmanlı topraklarına katmıştır(Taş, 2016). İlk başlarda Cezayir ve Tunus'la beraber ortak yönetilen Libya daha sonra eyalet olarak Osmanlı idaresinde yönetilmiştir. Ayrıca Cezayir, Tunus ve Libya'yı kapsayan bölge "Garp Ocakları" olarak adlandırılmıştır.(Doğan ve Durgun, 2012).

Osmanlı Devleti bölgeye hakim olduktan sonra, 1611 yılında bölgeye has bir yönetim tarzı olan "Dayılık Sistemi" ile bölgeyi uzunca bir süre idare ettirmişlerdir. Yönetimde söz sahibi olan "Dayılar" ise bölgenin dinamiklerinde söz sahibi olan yerel, sivil, askeri ve dini liderler tarafından meydana gelen bir meclisten seçilerek iş başına gelmişlerdir. Dayılar bölgenin en üst düzey yöneticileri olmaları nedeniyle vergilendirmelere ve bölge aşiretleri arasında çıkan uyuşmazlıklara çözüm üretme süreçlerini "Hocatu'l Havl" denilen divanla yürütmüşlerdir(Caner ve Şengül, 2018). Daha sonra Anadolu'dan bölgeye yapılan asker sevkیاتlarında Karamanlı Ahmet Bey bölgeye gelmiş ve Libya'yı hâkimiyetine almıştır. O dönem de Ahmet Bey adeta devlet gibi hareket etmiş ve devlet içinde devlet filizlenmiştir. Merkezi idarenin bu durumdan rahatsız olmasıyla birlikte daha önceden

³ Ülkenin Yunanlılar tarafından Libya olarak nitelendirilmesi ise Antik Mısırlıların Nil nehrinin batısında yaşayan Berberiler için kullandıkları 'Lebu' terimine binayen kullanıldığı bilinmektedir(Bölme, Ulutaş vd., 2011 ; Caner ve Şengül, 2018).

eyalet olan Libya başkente bağlanarak Osmanlı vilayeti olarak yönetilmeye başlanmıştır. (Kavas, 2011). Osmanlı Devleti, coğrafyaya hâkim olduktan sonra diğer devletlerin uyguladığı politikadan farklı bir yöntem izleyerek kendine has bir sistemle yönetmiş ve uzun yıllar coğrafyada etkinliğini sürdürmüştür. Fakat Osmanlı Devleti'nin yıkılış dönemine geçmesi İtalya'ya önemli bir fırsat olmuş ve bölge işgale uğramıştır. Bölgenin işgali sonrası, Enver Paşa, Mustafa Kemal gibi genç subayların halkı örgütleyerek bir direniş hareketi başlatmışlar ve başarılı olmuşlardır. Nitekim İtalya ile yapılan savaş sonrası Trablusgarp "Uşi Antlaşması" ile İtalya'ya bırakılmıştır (Toprak, 2012). İtalya bölgeye hâkim olduktan sonra Libya'da kapsamlı bir sömürü harekâtı başlatmış ve direnen herkesi yok etmiştir. Ömer Muhtar gibi sembol isimler bu direniş harekâtında önemli rol oynamış fakat asılarak idam edilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası İtalya bölgeden çekilerek idareyi Fransa ve İngiltere'ye bırakmıştır. Sonrasında BM, 1949 yılında Libya'nın bağımsız olmasını kararlaştırmıştır. 1951 yılında bağımsız olan ülke BM tarafından bağımsızlığı sağlanan ilk ülke özelliğine de sahiptir(Ceviz, 2011).

2.1. Libya'nın Türkiye ile Olan Tarihsel İlişkileri

Libya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra 1952 yılında Kral İdris yönetime gelmiştir. Kral İdris'in ilk icraatlarından birisi Türkiye'de devlet kademelerinde önemli mevkilerde görevli bulunan bürokrat ve subayları Libya devletinin önemli kademelerine yerleştirmesi olmuştur. O dönemde Türkiye'de önemli görevlerde bulunan Sadullah Koloğlu⁴nu öncelikle İçişleri Bakanlığına sonrasında Sağlık ve Milli Eğitim Bakanlıklarına atadıktan sonra Başbakanlık mevkine tayin etmiştir. Sonrasında Türkiye'de görev yapmış subaylar ile daha önce Trablusgarp savaşında bulunan subaylardan oluşan bir heyeti ülkesine götürmüştür. Türkiye'den gelen bürokratlar ve subaylar Libya'nın yeniden inşasında önemli vazifeler yerine getirmişlerdir. Siyasi ilişkilerin zirve noktasına ulaştığı bu dönemde, Kral İdris'in Türkiye'ye de tedavi gördüğü esnada Albay Muammer Kaddafi öncülüğünde kansız bir darbe yapılmış ve tahttan indirilmiştir. Kaddafi, başa geldikten sonra Kral İdris'in dış politikasını izlememiş ve dış politikasını Avrupa ekseninden çıkarıp, Arap Yarımadasına ve Sovyetler eksenine çevirmiştir. Bu gelişmeler sonrası, Türkiye ile olan ilişkiler 1974 Kıbrıs Barış Harekâtına kadar askıya alınmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtında uluslararası arenada yalnız kalan Türkiye'ye en ciddi desteği Libya vermiştir. Türkiye ve Libya arasındaki ilişkiler gelişirken, Türk iş adamları Libya'ya akın akın gitmişlerdir. Fakat Türkiye'nin İsrail'le olan ilişkileri nedeniyle ortam gerginleşmiştir. Bu dönemde dünya genelinde yaşanan petrol fiyatlarındaki aşırı düşüşten en çok etkilenen ülkelerden biriside Libya olmuş ve buna bağlı olarak Türk iş adamları da bu krizden etkilenmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde iki ülke arasında ilişkiler tekrardan düzelmiştir. Fakat Türk iş adamlarının alacaklarını tahsil etmeyen Libya hükümeti, Türkiye ile yeniden gergin bir ortama sürüklenmiştir. Türk iş adamları dönemin başbakanı Necmettin Erbakan'a baskı yapmışlar ve sonucunda, Arap ülkelerini gezme bahanesi ile Libya'ya ziyarette bulunmuş ve Kaddafi ile görüşmüştür. Görüşmeler tamamlanıp ortak basın toplantısı⁵ düzenlenirken Erbakan'ın hiç beklemediği cümleler Kaddafi tarafından dile getirilmiştir. Kaddafi Türkiye'yi NATO ve PKK üzerinden ağır şekilde eleştirmiştir. Daha sonra Erbakan heyetiyle birlikte sorunu çözmek için bir ortak bildiri yayınlanmasını ve PKK'nın terör örgütü olarak kabul edilmesini ısrarlarla talep etmiştir. Libya tarafı ise terörün ABD ve İsrail tarafından Arap devletlerine yapıldığını metne yazdırmak istemiştir. Böyle bir maddenin kabulü batı ittifakı açısından Türkiye'yi zora sokması demekti bu nedenden dolayı bu madde kabul edilmemiştir. Yapılan görüşmeler sonucu taraflar arasında Türkiye'nin kısmi olarak maddeyi kabul etmesi sonucu, bazı devletler ve kuruluşların Araplara yönelik yaptığı eylemlerin terör olduğunu kabul etmesi üzerine ortak bildiri yayınlanmıştır(Kavas, 2011).

Genel olarak değerlendirilecek olursa; Osmanlı Devleti'nden başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan Türkiye Libya ilişkileri kültürel, sosyal ve ekonomik başlar ile sıkı sıkıya bağlı olduğu görülmektedir. Bu bağların kuvveti neticesinde Arap Baharı ve Libya iç savaşı Türkiye açısından önemli bir yere sahiptir.

⁴ Bürokrat, Kamu yöneticisi, Devlet adamı, Kaymakam, Vali, Libya Eski Sağlık Bakanı, Libya'nın ilk Başbakanı (D. 1884, Bingazi / Libya – Ö. 28 Mayıs 1952, Bingazi / Libya). Sadullah Koloğlu, nam-ı diğer "Arap Kaymakam. (Biyografya, Sadullah Koloğlu)

⁵ Konuyla ilgili ayrıca Bkz. Soner Yalçın Oradaydım Belgeseli.

3. Arap Baharı Sürecinin Etkisiyle Libya'da Yaşanan İç Savaş

Arap baharı olarak adlandırılan süreç, 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen, küresel ölçekteki en ciddi olaylardan birisidir. Sürecin başlangıcı Tunus'ta Muhammed Buazizi adında bir gencin ruhsatsız olarak sokak satıcılığı yaptığı gerekçesi ile polisler tarafından sözlü ve fiziki şiddete maruz kalması şeklinde gelişmiştir. Yapılanlar karşısında rencide olan Buazizi, valilik binası önünde kendini yakarak bu durumu protesto etmiş ve Arap Baharı başlangıcının sembolü olarak hafızalara kazınmıştır.(Prashad ve Alpagut, 2012; Cnntürk, 2020). Tunus'ta meydana gelen ayaklanmalar devlet başkanı Zine el Abidin Ben Ali'nin 2011 yılında ülkeden kaçmasıyla sonuçlanmıştır. Arap Baharı bir domino etkisiyle bölge ülkelerde sırasıyla etkisini göstermiştir. Sıra Mısır'a geldiğinde, meydana gelen olaylar ve halkın uzun yıllar boyunca yönetimde gördüğü liderlere olan tepkiler bir çığ gibi büyümüştür. Mısır'ın tutumu bahsi geçen ülkelere farklı bir perspektifte olmuştur. Mısır hükümetinin halkın sokaklarda yaptığı gösterilere müdahale etmeyeceğini bildirmesi üzerine olaylar daha da büyümüş, hükümetin ve ordunun ayrıştığı bir hale bürünmüştür. Mübarek'in yönetimi bırakmasıyla sonuçlanan bu durumdan sonra, demokratik zemine sahip olmayan Mısır, süreç sonrasında bu durumun olumsuzluklarıyla karşı karşıya kalmıştır. Libya'da ise bu süreç, Kaddafi'nin erken bir kararıyla, yönetimine muhalif olan grubun liderliğini yürüten insan hakları avukatı Fethi Terbil'in ve İdris El Mismari'yi tutuklanması şeklinde gelişmiş ve ayaklanma başlamıştır. Yemen'de durumlar daha çok gelecek nesillere olumlu yaşam şartlarının sağlanmaması ve göstericilere uygulanan aşırı şiddetler şeklinde olmuştur. Bahsi geçen ülkelere iç savaşların başlıca nedenleri bu çerçevede şekillenmiştir(Çendek ve Örki, 2019). Arap baharı sürecinden etkilenen diğer ülkeler ise Bahreyn, Yemen ve Suriye olarak sıralanabilir. Fakat sürecin arka planını ekonomik, sosyal ve siyasal başta olmak üzere birçok neden oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı Arap yarımadasında süregelen istikrarsızlık, işsizlik ve dikta yönetimlerin halkın sorunlarına çare üretememesi sürecin fitilini ateşlemiştir. Demokratik rejim ve refah isteyen Arap milletleri duruma tepkisiz kalmamış, Facebook ve Twitter gibi sosyal medya unsurları aracılığıyla, insanların örgütlendiği bir ortamda gösterilerin zemini oluşturulmuştur. Bu süreç ekonomik bağlamda 2008 Dünya Krizi'nin Arap Baharı sürecinden etkilenen ülkelere yarattığı olumsuz durumlar arasında gösterilebilir. Süreci etkileyen bir başka durum, bölge insanının eğitim seviyesinin düşük olmasıdır.(Çendek ve Örki, 2019). Sürecin etkili olduğu ülkelere arka planda genel itibarıyla bu sebepler önemli yer tutmaktadır.

3.1 Arap Baharının Libya'ya Etkileri ve İç Savaşa Giden Süreç

İç Savaşlar ilk bölümde bahsettiğimiz gibi Soğuk Savaş sonrası popüler olarak kullanılan savaş türlerinden birisidir. Libya'da ki durumda ise Libya iç savaşının başlaması, çıkar elde etmek isteyen devletler nezdinde farklı bir yöntem kullanılarak meydana gelmiştir. Bu farklılık aktörler arasında Birleşmiş Milletlerin dâhil edilmesi ve iç savaşın meşru gibi lanse edilmesi Libya açısından oldukça ağır sonuçlara neden olmuştur. Konumuzu anlamlandırmak adına süreçte gerçekleşen durumlara bakacak olursak; Libya'da olaylar Kaddafi'nin tutumları neticesinde daha zor bir atmosferde gerçekleşmiştir. Özellikle ülke içerisinde muhalif gruplara verilen dış destekler, şiddetin artmasına neden olmuştur. İç savaşın başlaması ile ortaya çıkan kaostan faydalanmak isteyen terör örgütleri de uygun koşulları sağlamış olmasıyla çatışmalara karışmışlardır. Libya'nın kendi bünyesinde bulunan kabileler temelinde başlayan iç savaş, Arap Baharı sürecinden etkilenen diğer ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasal düzleminden farklılık göstermektedir(Çendek ve Örki, 2019).

Libya İç Savaşının başlıca farklılıklarını örneklendirecek olursak; halkın ilk etapta özgürlük, demokrasi ve sosyal adaleti istemesi, ikinci etapta ise ülke sınırları içerisinde çıkan doğal kaynakların eşit bölüşümü şeklindedir. Ön plana özgürlük, demokrasi ve sosyal adaletin alınması, zaten belirli bir refah seviyesinde olan halkın öncelikleri haline gelmesine neden olmuştur. Normal şartlarda ekonominin büyük oranda etkili olduğu iç savaşa, bu bağlamda etkisinin olmadığı gözlemlenmektedir(Güler, 2015). Libya iç savaşının temelinde bu gibi etmenler olmakla birlikte olayın arka planında ise muhalif grupların, Kaddafi'nin yönetimi bırakmasını istemesi buna bağlı olarak da iç savaş sürecinin başlaması olarak nitelendirilmektedir. İç savaşın gelişimi ise Kaddafi'nin yönetimi bırakmayacağı anlaşılınca meydana gelmiş ve ayaklanma başlamıştır.

Libya’da meydana gelen bu ayaklanma demografik, coğrafi ve askeri düzlemde incelenebilir. Demografik olarak ülkenin büyük bir kısmınının çöllerden oluşması ve buna bağlı olarak çevre ülkelere kıyasla kilometre başına düşen insan nüfusunun az olması gibi durumlar, iç savaş çıkma olasılığının düşmesine neden olmamıştır. Coğrafi olarak engebeli bir arazi olmaması neticesinde isyancıların gizleneceği bir ortamın olmayışı yaşanan iç savaşın uzun soluklu olmamasına da neden olmuştur. Askeri olarak, meydana gelen iç savaşta rol oynayan isyancıların hafif makineli silahlar ve teçhizatsız olarak hiçbir eğitim almadan mücadele etmesi Libya Ordusu karşısında asimetrik savaş olarak ifade edilebilir. Silahların temini ise ordudan isyancılar tarafına geçenler ve ele geçirilen askeri tesislerden sağlandığı bilinmektedir. (Güler, 2015).

Libya iç savaşının aktörlerine değinecek olursak ordu ve kabileler olmak üzere iki temel öge bulunmaktadır. Kaddafi askeri kökenleri olsa bile orduya tam anlamıyla güvenmemiştir. Çünkü ordu içerisindeki gruplar farklı kabilelere mensup kişiler ve kabilelerine sıkı sıkıya bağlıydılar. 1975 yılında başarısız bir darbe girişimi yapılması ise Kaddafi’nin güvenini iyice sarsmıştır. İç savaşın başlamasından kısa bir süre sonra birçok ordu mensubu saf değiştirmiştir. Böylelikle basit silahları olan isyancılara büyük katkılardan biriside ordudan gelenlerden olduğu söylenebilir. İkinci temel öge ise kabileler olmuştur. Libya nüfusunun büyük bölümünü oluşturan başta Verfala ve Tureg vb. kabileler önceleri Kaddafi ile iyi ilişkiler içerisinde olsalar bile isyan hareketini destekleyen belki de en temel öge olduğunu söyleyebiliriz(Bölme, Ulutaş vd., 2011). İç savaşa giden süreci ve teorik altyapısından bahsettikten sonra yaşanan olayları inceleyecek olursak konuya bütünlük kazandırmak daha kolay olacaktır.

İç savaşın ilk etapta kısmi müdahalelerle bastırılmaya çalışılması başarılı olmamış ve protestocular tarafından birçok askeri üs ele geçirilmiştir. Çıkan olaylarda iki tarafta ciddi kayıplara uğramıştır. Libya’da meydana gelen olaylar uluslararası alanda bir çığ gibi büyümüş ve bunun sonucunda BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, Navi Pillay, Libya yönetiminin yaptıklarını kınamıştır. Sonrasında İngiliz Dış İşleri Bakanı David Owen olaylar karşısında askeri müdahale çağrısında bulunmuştur. Lüksemburg Dış İşleri Bakanı ise yapılanların soykırım olarak tanımlamıştır. Askeri müdahale ve soykırım söylemleri Libya için korkutucu bir hal almıştır. Bu söylemlere karşı Libyalı insan hakları savunucusu Abdül Hafız Goga’nın değerlendirmesi Libya’ya karşı dışarıdan bir müdahalenin iyi olmayacağı devrimin bizatihi Libya’nın kendi halkı tarafından yapılması yönünde olmuştur. Daha sonra kurulan Libya Ulusal Geçiş Konseyi’nin söylemleri ise Goga’nın söylemlerinin aksine dış müdahale için çağrılarda bulunmuştur. Bu çağrılar neticesinde 17 Martta BM tarafından alınan 1973 sayılı kararla müdahale, sivilleri korumaya yönelik olarak 19 Martta başlamıştır(Prashad ve Alpagut, 2012). Askeri müdahaleye başta Fransa, İngiltere ve Kanada kuvvetleri destek vermiş, devamında ise Belçika, İtalya, Norveç, İsveç, İspanya, Katar ve ABD’de destek verdiklerini açıklamışlardır(Dw, 2011). Fakat Fransa alelacele bir şekilde saldırılara başlamış, normal şartlarda insancıl müdahale yollarından izlenilen yollara riayet etmemiştir. Çünkü BM Genel sekreterliği görevi Fransa’ya verilmemiştir. Bu durum ise Fransa açısından Uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirilmiştir(Sak, 2015). NATO’nun müttefiki olan Fransa’nın hava saldırılarına başlaması Kaddafi’nin büyük zayıflar vermesine neden olmuş ve protestoculara verilen NATO hava desteği birçok şehri ele geçirmelerinde önemli rol oynamıştır. NATO’nun Kaddafi’nin direncini tam anlamıyla kırması ise birkaç aylık sürede gerçekleşmiştir(Prashad ve Alpagut, 2012, s. 108-109). Libya’nın Arap Baharı temelinde gelişen iç savaşı, bahsettiğimiz konular çerçevesinde gelişmiş ve süreç sonunda Muammer Kaddafi isyan hareketine direnemeyip doğduğu Sirte kentinde saklandığı bir künkte yakalanmıştır. İsyancılar Kaddafi’yi yakaladıklarında linç etmişler, aldığı darbelere ve kurşun yaralarıyla da hayatını kaybetmiştir. Ölüm anının bir telefonla çekilip internet ortamında yayılması da uluslararası alanda büyük tepkilere neden olmuş ve ölümünün araştırılması için soruşturma açılması çağrılarında bulunulmuştur(AljazeeraTurk, 2014). Kaddafi’nin ölümü hala tartışmalı bir şekilde incelenmektedir. Kaddafi’nin bir insan olması dahası her ne kadar isyancılar tarafından sevilme bile Libya’yı uzun yıllar yönetmesi onun vahşi bir şekilde katledilmesi hoş karşılanacak bir durum değildir. Yakalandıktan sonra adil bir yargılama ile hesap vermesi daha doğru bir tutum olabilirdi.

⁶Bkz. Libya’da meydana gelen iç savaş esnasında 8 Mart’ta AWACS uçakları bölgede görevlendirilmiş, Akdeniz’de olaylar izlenmeye başlanmıştır. 10 Mart’ta ise bölgeye askeri gemiler gönderilerek izleme hem havadan hem denizden güçlenmiştir. BM’nin 17 Mart günü aldığı 1973 sayılı kararla birlikte bölgede hava sahası kapatılmış ve müdahalenin sinyali verilmiştir.(Efigil, 2012).

4. Arap Baharı Sonrası Türkiye Libya İlişkileri

Geçmişten günümüze Ortadoğu ile sıkı ilişkileri olan Türkiye, Arap Baharı sürecinde demokratik yönetimlere geçilmesinde önemli bir model olarak tavrı almıştır. Türkiye'nin sürece dair izlediği stratejiler, çok taraflı, aktif, yapıcı bağlamda bölge ile ilişkilerini ekonomi, ticari, kültürel ve güvenlik temalarını güçlendirme olarak ele alınmıştır. Bu perspektifte dönemin iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi ilk etapta Tunus olaylarına sessiz kalsa da, süreçte demokrasi ile gelen siyasal İslam'ın temsilcisi olan gruplara destek vermiştir. Bölgede model olma fikri neticesinde yumuşak güç politikalarını izlemiştir (Akbaş ve Düzgün, 2012). Türkiye 2011 yılına kadar bölge ülkelerle olan ilişkilerinde yönetim ve halk arasında arabuluculuk yapmayı dış politika olarak belirlemiştir. 2011 yılı sonrasında ise bölgede liderlik rolüne bürünmek için demokrasi yanlısı bir politika nezdinde muhalif gruplara destek vermiştir (Efeğil, 2016). Dönemin Türkiye açısından fırsat niteliğinde olduğu bilinmekle birlikte Arap Baharı sonrası dönemde bu fırsattan tam anlamıyla yararlanamayan bir Türkiye olduğu ifade edilmektedir. Kısaca, Arap Baharı süreci anlatılanlar kapsamında şekillenen politikalar temelinde gelişmiştir. Çalışmanın odak noktası olan Libya'ya yönelik dış politika izlencesi ise bir sonraki konuda daha detaylı bir biçimde ele alınarak aktarılacaktır.

4.1. Türk Dış Politikasında Arap Baharı Öncesi ve Sonrası Değişimin Libya Politikasına Yansımaları

Osmanlı Devleti'nden Türkiye'ye kalan miraslardan belki de en önemlisi yabancı ülkelerle olan ilişkilerini Reel politik perspektifte ele almasıdır. Bu önemli miras Cumhuriyet'in kurulmasından itibaren devam etmiş Soğuk Savaş döneminde en yüksek noktasına ulaşmıştır. Soğuk Savaş sonrasında meydana gelen bu değişimler küreselleşme ile desteklenmiş ve uluslararası alanda Türkiye açısından coğrafi ve demografik değişimlere sebebiyet vermiştir. Meydana gelen değişimler, İslam dünyası ile olan ilişkilere derinlik ve genişlik kazandırmıştır. Dönemin dış politikası adeta Atatürk'ün dış politika analizini özümser nitelikte olup, çok yönlü, gerçekçi ve barışçı bir yol izlenmiştir. Dış politika yapımında kullanılan Post-Kemalist politikalar Türkiye'ye birçok açıdan fayda sağlamıştır. Böylelikle kendi coğrafyasında saygı duyulan, sorunları kendi menfaatine çözen bir modele bürünmüştür. (Akbaş ve Düzgün, 2012).

Bu bağlamda ilk başta 2000 ve 2011 yılları arasında Libya ile olan ilişkilerin değerlendirilmesi Libya'ya yönelik çizilen dış politika haritasını anlamlandırmak açısından faydalı olacaktır. İlk etapta Türkiye'de 2000'li yıllarda meydana gelen krizlerin ertesinde iktidarın değişmesi ile birlikte Orta Doğu ülkeleriyle olan ilişkilerinde değişimler meydana gelmiştir. Türkiye'de Bülent Ecevit döneminde başlayan, bölge ülkeler ve Arap Yarımadası ile olan ilişkilerin geliştirilmesi düşüncesi 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle zirve noktasına ulaşmıştır. Arap Yarımadasında bulunan ülkelere karşı siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler yeni Türk dış politikasının temellerini oluşturmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri benimsediği Kemalist dış politikadan vazgeçmiş yerini model ülke olma yolunda Yeni Osmanlılık ve ılımlı İslam anlayışına bırakmıştır. Böylelikle Türkiye liberal demokratik ilkelerin Müslüman bir ülkede işleyebileceğinin sinyallerini vermiştir (Özkoç, 2017).

Peki, Türkiye'nin Libya'da izlediği politikalar nelerdir? Diye soruyla başlamak işimizi kolaylaştıracaktır. Öncelikle Türkiye Libya'da başarılı bir dış politika yürüttüğünü söylemek yanlış olmasa gerek. İç savaşın öncesi bu süreçte Türkiye, aldığı kararlar nezdinde Libya'nın gidişatına önemli oranda yön vermiştir. Özellikle bölge ülkelerle olan tarihsel bağlar ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, Yeni-Osmanlılık fikri etkili olmuştur. Türkiye sürece dair iki stratejisi belirlemiştir. İlk Libya'da iç savaşın hiç başlamaması yönünde olmuştur. Fakat engel olunamadığı daha sonradan görülmüştür. Devamında iç savaşın bitmesinin istenmesinde aynı strateji çerçevesinde gerçekleşmiştir. İkinci strateji, Ortadoğu'da meydana gelecek olası bir statüko değişikliği ve demokrasinin askıya alınması tehlikesi şeklindedir. Türkiye'nin bölgede cereyan eden olaylara çekimser yaklaşması bir taraftan ABD'nin bölgede etkinliğini artırmasına yaramıştır (Bölme, Ulutaş vd., 2011).

Bir diğer önemli mesele Libya hakkında verilen 1973 sayılı BM kararının dış müdahaleye ön ayak olmasıdır. Bu kararın sonucunda, Fransa'nın dış müdahalesine yönelik Türkiye'nin yaklaşımına

bakacak olursak; Türkiye, Fransa tarafından düzenlenen müdahaleye olumlu bakmasa da süreç içerisinde değişik açıklamalarda bulunmuştur. Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan henüz harekât başlamadan “NATO’nun Libya’da ne işi var?” diyerek tepkisini ortaya koymuştur. Fakat harekâtın başlamasıyla yumuşayan bir tavır sergilenmiş, Türkiye’nin bazı koşulları olduğunu ifade eden Erdoğan “NATO’nun Libya’nın Libyalılara ait olduğunu tespit ve tescil için oraya girmesi” gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye’nin sürece dair net olmayan bu tutumu yabancı analistler tarafından da sıkça eleştirilme maruz kalmıştır. Eleştiriler genelde hükümetin yaptığı çelişkili açıklamalar üzerinden olmuştur. Fakat Türkiye’nin, bir paradoks olarak kamuoyundan yeterli desteği alamaması eleştirilerin engellemesine imkân tanımamıştır(Dw, 2011).

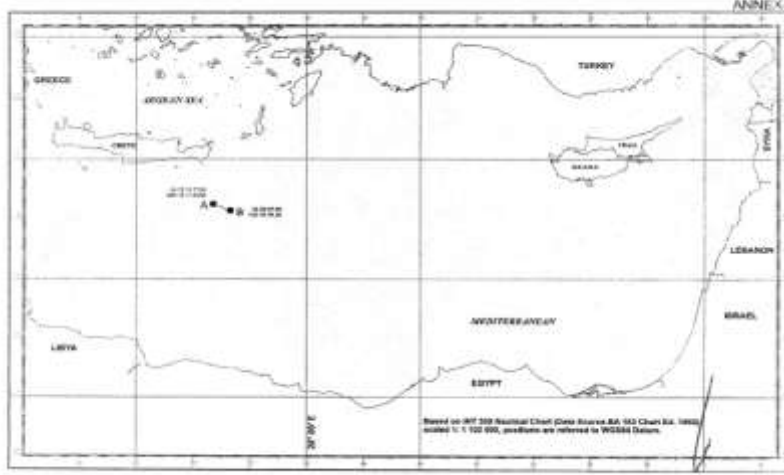
Türkiye yapılan müdahalelere her ne kadar tepkili olsa da kendi çıkarları açısından NATO ile ortak yürütülen operasyonlara katkıda bulunmuştur. Örnek olarak, 25 bine yakın Türk nüfusunun 5.500’üne yakınını NATO ortaklığı ile bölgeden tahliye etmesi, BM’nin 1973 sayılı kararına destek vermesi, silah ambargosunu denetlemesi ve NATO uçaklarına lojistik destek sağlaması verilebilir(Efegil, 2012). Bahsettiğimiz konular hakkında genel bir değerlendirmede yapacak olursak; Türkiye, Libya iç savaşı konusunda 2000’li yıllar sonrasında değişen dış politika stratejisine rağmen NATO ile olan ortaklığına ödün vermeden bu süreçte rol oynamıştır.

4.2. Arap Baharı Sonrası Libya ve Türkiye ile imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası

Libya 2011 sonrası dönemde isyan ettikleri Kaddafi’nin yokluğunu arayacak kadar kötü bir durumda tarih seyrini devam ettirmektedir. Kaddafi’nin, Libya’da oluşturduğu sistem ve buna bağlı olarak ülkeye kazandırdığı istikrar Arap Baharı sonrasında yerini iktidar boşluğuna şiddete ve kargaşaya bırakmıştır. BBC’nin 2011 yılında yaptığı bir habere göre iktidar boşluğu ve bu boşlukta yaşanılacak kabile savaşları öngörüsü dönem sonrasında vücut bulmuştur(Bbc, 2011). Devrimden sonra Ulusal Geçiş Konseyi seçimlerin altyapısını hazırlayıp yönetimi Milli Genel Kongre’ye (MGK) devretmiştir. Bu dönemde iç savaşta rol oynayan isyancılar silahlarını bırakmayı kabul etmemişler ve çatışmalar devam etmiştir. 2014 yılına gelindiğinde Emekli General Halife Hafter, televizyon yayınında MGK’nın çalışmalarını durduğunu açıklamış ve birçok askeri noktanın ele geçirildiğini duyurmuştur. Hükümet tarafından “başarısız darbe” olarak nitelendirilse bile bu olay Hafter’in o dönemde Libya üzerinde etkin bir gücü olduğu olduğunu gösterebilir. Bu dönemde bir grup silahlı göstericinin parlamentoya baskını olmuş bu olay neticesinde MGK, hükümete el çektirmiş ve görev süresini uzatmıştır. Etkinliğini artıran MGK, 2014 yılında yapılan seçimlerde ise az sayıda katılımın olması nedeniyle yeni seçilmiş olan Temsilciler Meclisi’ni tanımadığını duyurmuştur. Sonucunda MGK kuvvetleri ve Temsilciler Meclisine bağlı kuvvetler arasında çatışmalar başlamıştır. Yaşanılan çatışmalar en çokta DEAŞ terör örgütüne fayda sağlamış ve örgüt Libya’da Derna, Bingazi, Sirte gibi önemli şehirleri ele geçirmiştir. 2015 yılında BM’nin bölgede etkisi hala devam etmekteydi ve uğraşları sonucu Fas’ın Suheyraat kentinde “Libya Siyasi Anlaşması” imzalanmıştır. Böylelikle Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) Başkanlığında Hükümet kurulmuştur. BM Güvenlik Konseyi 2259 sayılı kararı uyarınca UMH Libya’da tek meşru hükümet olarak tanınmıştır. Fakat Hafter bu durumu kabullenememiş olsa gerek yaptığı baskılar sonucunda sürecin tıkanmasına neden olmuştur. 2016 yılında Hafter’e bağlı kuvvetler eylül ayında petrol sahalarını şiddetli çatışmalarla ele geçirmiştir. Aynı dönemlerde UMH, DEAŞ tarafından işgal edilen Sirte kenti kurtarılmış, 2017 yılına gelindiğinde de Bingazi’de bulunan DEAŞ unsurları tamamen temizlenmiştir. Eylül 2017’de BM Libya Özel Temsilcisi hükümetin yeniden yapılanmasına dair bir eylem planı sunmuş olsa bile uygulanamamıştır(Hürriyet, 2019). Libya’da süregelen bu olaylar birçok sivilin ölmesine, petrolden elde edilen gelirin düşmesine ve bölgenin istikrarsızlığa düşmesine sebep olmuştur.

Son olarak yakın zamanda meydana gelen Türkiye ve Libya arasında imzalanan “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat” üzerinden devam edecek olursak; Bahsi geçen anlaşma uluslararası alanda büyük yankı uyandırmıştır. Doğu Akdeniz’de meydana gelen deniz alanlarına dair bu sorunlar son zamanlarda konuşulsa bile temeli 2000’li yıllara kadar gitmektedir. Siyasi ve ekonomik nedenler gibi gözükse de aslında yaşanan sorunlar hukuki nedenlere dayanmaktadır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de yaşadığı kıta sahanlığı sorunu bölgesel çıkarları açısından önemli bir konudur. Çünkü Türkiye anlaşma ile Münhasır Ekonomik Bölgesini belirleyip bölge hakkında söz sahibi olup İsrail, Mısır, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan gibi ülkelerin

bölgede istediğini yapmasını engellemek istemektedir. Özellikle Türkiye, Güney Kıbrıs'ın uyguladığı sınırlandırma antlaşmalarına karşı çıkan ve belirlenen alanları çiğneyen bir ülke konumundan uluslararası hukuka uygun bir zeminde hakkını arayan ülke konumuna gelmiştir. Diğer taraftan Yunanistan'ın Meis Adası bünyesinde iddia ettiği deniz yetki alanına Türkiye'nin karşı çıkması ve bunun Libya tarafından kabul görmesi önemli bir gelişmedir. Çünkü Türkiye bu anlaşma ile ilerde yaşanılacak olası krizlerin önüne geçmiş ve önemli tasarruf sağlamıştır(Acer, 2019).

Şekil 2. Türkiye ve Libya Arasında İmzalanan Mutabakatta Esas Alınan Sınır.⁷

Şekil 2'deki haritada Türkiye ve Libya arasında Uluslararası Hukuk gereği A ve B noktası arasında 30 kilometrelik bir sınır hattı çizilmiştir. Böylelikle, Marmaris, Fethiye ve Kaş kıyıları ile Derne, Tobruk ve Bordiya kıyıları komşu olmuştur. Belirlenen alanlar sayesinde Yunanistan ve Güney Kıbrıs'ın emelleri boşa çıkmıştır. Böylelikle belirlenen sınırlar içerisinde balıkçılıktan, petrol ve doğalgaz aramalarına değin söz hakkı Türkiye ve Libya'nın olmuştur(Cnntürk, 2019). Türkiye, Libya ile sağladığı anlaşmayı bölgede devam ettirme ciddiyetini bir adım daha ileri götürerek UMH ile askeri alanda da işbirliğine gitmiştir.

Libya ve Türkiye arasında imzalanan mutabakat, Hafter tarafından kabul görmemiş ve UMH ile askeri bir mücadeleye girişmiştir. Türkiye ise bölgesel çıkarlarını tehlikeye düşürmemek için tezkere çıkarma kararı almıştır. UMH ile yapılan askeri anlaşma neticesinde Türkiye Cumhurbaşkanlığı tarafından tezkere meclise sunulmuş ve tezkere oy çokluğu ile kabul edilmiştir. Bu anlaşmaya göre teknik, eğitim, lojistik destek, terörle mücadele, istihbarat işbirliği gibi konularda taahhütler verilmiştir. Böylelikle UMH'ye karşı atılacak adımlarda Türkiye gerekli müdahaleyi yapma konusunda zemini hazırlamıştır. Türkiye ve Libya'nın tarihsel bağlarının kuvvetli olması ve bölge insanının Türkiye'yi hoş karşılaması gibi durumlar, ilerde atılacak farklı ortak adımlarda da etkisini göstermeye devam edecektir(Bbc, 2020).

Yaşanılan son gelişmeler dâhilinde bir analiz yapacak olursak; Türkiye açısından önemli olan Libya meselesi yapılan anlaşmalar ile bölgesel ve uluslararası çıkarları açısından gerekli bir adım olmuştur. Arap Baharı sürecine hazırlıksız yakalanan Türkiye, sonrası gelişmelerde olaylara müdahil olup sorunlara ortak çözüm getirmede stratejik öneme sahip bir ülkedir. Bu nedenle attığı adımları kuvvetlendirmeli ve aynı politika çerçevesinde ilerlemesini devam ettirmelidir.

Sonuç

Sonuç olarak, uluslararası konjonktürde yaşanan değişimler ve buna bağlı olarak savaşın yapısının değişmesi dâhilinde geleneksel savaş anlayışı, yerini yeni savaş anlayışına bırakmıştır. Böylelikle simetrik yapıda olan savaş dönüşmüş ve asimetrik yapıya geçmiştir. Asimetrik savaşların birebir devletlerarası savaşlardan farklı olarak devlet dışı organizasyonlarında savaşa taraf olması ve buna bağlı olarak da devletlerin kendi çıkarlarına hitap eden vekâlet savaşlarının gündeme gelmesine

⁷ Görselde sunulan harita 7. Aralık 2019 Tarihli yayınlanan Resmi Gazete' de Milletlerarası Andlaşma bölümünden alınmıştır.

neden olmuştur. Vekâlet savaşları, asimetrik yapıda olan tarafların dış kaynaklarla beslenmesi nedeniyle de, başarısız devlet olarak nitelendirilen yönetimlerin kolay bir şekilde iç savaşa sürüklenmesine de etken olmuştur. Konumuz kapsamında ise ilk olarak Libya tarihine bakarak ileride yaşanılacak iç savaşın toplumsal, siyasi ve ekonomik nedenlerini aktarmaya çalıştık. Daha sonra asıl odak noktamız olan Türkiye ve Libya arasında tarihsel bağları Osmanlı Devletinden günümüze kadar ele aldık. Libya'yı da etkisi altına alan Arap Baharı sürecini nedenleri ve sonuçları ile derlemeye çalışarak, bu süreç sonrası Türkiye'nin Libya'ya yönelik tutumları çerçevesinde genel bir analiz gerçekleştirdik. Yaptığımız analizler şunları göstermiştir. Türkiye ve Libya geçmişten gelen bağları neticesinde, hem Libya halkının Türkiye'ye olan sempatisi hem de Türk halkının Libya'ya olan sempatisi bölgesel çıkarlarının örtüşmesi açısından önemlidir. Çünkü Libya uzun süre sömürge altında kalmış, bölgesinde yalnızlaşmış bir ülke olması nedeniyle, geçmişten beri bağları bulunan Türkiye'nin müttefikliğine ihtiyaç duymuştur. Keza Türkiye'nin de aynı şekilde Kuzey Afrika'da sadık bir müttefike ihtiyacı olduğu bir gerçektir. Ek olarak Türkiye 1974 Kıbrıs sorunundan beridir bölgede yalnızlaşmış, üstüne Yunanistan'la yaşadığı kıta sahanlığı sorunu, yakın zamanda yaşanan Doğu Akdeniz sorunları da eklendiğinde kendisini Uluslararası Hukuk zemininde haklı konuma getirmek istemektedir. Bu nedenle 2019 yılı Aralık ayında Türkiye'nin Libya ile yaptığı Mutabakat oldukça önemlidir. Böylelikle Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin isteği dışında kendi alanlarında faaliyetlere göz yummayacağını sinyali uluslararası alana verilmiştir. Son olarak Libya ve Türkiye arasındaki uyumun bozulmaması için Libya'da olası bir yönetim değişikliğinin olmaması da oldukça önemlidir. Yakın zamanda imzalanan Libya Tezkeresi 'de bu durumun göstergesidir. Böylelikle Türkiye bölgede güçlü ve lider ülke yolunda önemli bir adım atmıştır.

KAYNAKÇA

- Akbaş, Z., & Düzgün, Z. A. (2012). Libya'daki Arap Baharı'na Yönelik Türk Dış Politikasına Konstrüktivist Bir Yaklaşım. *International Journal Of Economic & Social Research*, 8(2).
- Aljazeera Türk, Portre: Muammer Kaddafi, (2014) Erişim Tarihi: 04.07.2020, <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-muammer-kaddafi>
- Asimetrik Savaş- I, (2016), Erişim tarihi 02.04.2020, <http://ankaenstitusu.com/asimetrik-savas-i/>
- Babacan, M. (2019). Soğuk Savaş Sonrasında Ortadoğu'da Vekâlet savaşları ve Yeni Oyun Kurucu Türkiye'nin Etkinliği, *XI. Uluslararası Uludağ Uluslararası İlişkiler Kongresi*, 849- 880.
- Bbc News Türkçe, Kaddafi sonrası Libya senaryoları, (2011), Erişim Tarihi: 12.04.2020, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/02/110224_post_gaddafi
- Bbc News Türkçe, Libya tezkeresi: Türkiye'nin stratejisi ne?, (2020), Erişim Tarihi: 15.04.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-50918216>
- Biyografya, Sadullah Koloğlu, (2020). Erişim Tarihi, 02.04.2020, <https://www.biyografya.com/biyografi/19393>
- Bölme, S. M., Ulutaş, U., Küçükkeleş, M., Özhan, T., & Bektaş, E. (2011). Batı Ve Kaddafi Makasında Libya. *Seta Rapor*, 3, 1-51.
- Bölme, S., Ulutaş, U., Özhan, T., & Küçükkeleş, M. (2011). İsyân, Müdahale ve Sonrası: Libya'da Dönüşümün Sancıları. *Seta Report*, 5.
- Caner, C., & Şengül, (2018), B. Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları*, 3(6), 45-70.
- Ceviz, N. (2011). Libya Tarihine Kısa Bir Bakış. *Ortadoğu Analizi*, C, 3, 27.
- Cnntürk, Libya ile mutabakat ne anlama geliyor?, (2019), Erişim Tarihi: 15.04.2020, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/libya-ile-mutabakat-ne-anlama-geliyor>
- Cnntürk, Kendini Yaktı Devrimin Sembölü Oldu!, (2011), Erişim Tarihi: 05.04.2020, <https://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/20/kendini.yakti.devrimin.sembolu.oldu/603903.0/index.html>

Baygöl, S. (2020), Değişen Uluslararası Konjonktür ve Türk Dış Politikası Bağlamında Libya İç Savaşı Analizi, AUSB, 3 (6), 155-166

Doğan, G., & Durgun, B. (2012). Arap Baharı Ve Libya: Tarihsel Süreç ve Demokratikleşme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (15), 61-90.

Dünya Üzerindeki Silahlı Çatışmalar, (2020). Erişim tarihi 22.03.2020, <http://battles.nodegoat.net>

Dw, Libya'ya askeri müdahale başladı, (2011), Erişim Tarihi: 06.04.2020, <https://www.dw.com/tr/libyaya-askeri-m%C3%BCdahale-ba%C5%9Fad%C4%B1/a-14924461>

Dw, Türkiye'nin Libya politikasına eleştiri, (2011), Erişim Tarihi: 12.04.2020, <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-libya-politikas%C4%B1na-ele%C5%9Ftiri/a-14943958>

Efegil, E. (2012). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde, Devlet-İçi Çatışmalarda Türkiye-Nato Arasındaki İşbirliği Arayışları. *Middle Eastern Analysis/Ortadoğu Analiz*, 4(40).

Efegil, E. (2016). AK Parti hükümetinin Orta Doğu politikası ve ABD yönetimi ile Batılı uzmanların eleştirileri. *Gazi Akademik Bakış*, 9(18), 45-58.

Güler, M. (2015). İç Savaşların Değerlendirilmesinde Model Önerisi ve Libya İç Savaşı İncelemesi. *Savunma Bilimleri*, 14(2), 45-75.

Hürriyet Gazetesi, Libya, devrimin 8. Yıl dönümünde istikrara kavuşmayı bekliyor, (2019), Erişim Tarihi: 12.04.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/libya-devrimin-8-yil-donumunde-istikrara-kavusmayi-bekliyor-41119205>

Kavas, A. (2011). Türkiye Libya İlişkileri. Tasam yayınları. 46-56.

Prashad, V. ve Alpagut, Ş. & Hiperlink (Firm). (2012) *Arap Baharı, Libya Kışı*, İstanbul.

Sun-Tzu, Savaş Sanatı, Çeviren: Murat Demireken, Toptan Kitap, İstanbul (2020)

Taş, A . (2016). İspanyol İşgalinden Osmanlı Fethine: 16. Yüzyılın İlk Yarısında Trablusgarp'ta Türk Direnişi. *İslam Medeniyeti Araştırmaları*, 2 (1) , 32-50.

Toprak, S. (2012). Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları. *Türkiyat Mecmuası*, 22(1), 223-237.

Tuygan, A. (2011). Arap Baharı ve Libya Örneği. *Mülkiye*, 35(272), 151-162.

Türkmen, F. C. (2008). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ruanda İç Savaşı. *21. Yüzyıl*, 120, 119.

Yalçınkaya, H, Türkeş, K. (2008). Yirmi Birinci Yüzyılda Çatışma Alanlarında Görülen Yeni Unsurlar. *Güvenlik Stratejileri*, 4 (7).

Yıldırım, Sak (2015). Uluslararası Hukukta İnsancıl Müdahale ve Libya Örneği: Suriye'de Yaşanan ya da Yaşanacaklar için Dersler. *Uluslararası İlişkiler*, 11(44), 121-153.

Yüksel Çendek, S., & Örki, A. (2019). Arap Baharı Sürecinde Libya, Suriye Ve Yemen'de Yaşanan İç Savaşlar: Karşılaştırmalı Bir Çözümleme. *Electronic Journal Of Political Science Studies (Ejps)*, 10(1).